

ИЗ ПОЛСКО-БЪЛГАРСКИТЕ ЛИТЕРАТУРНИ ВРЪЗКИ

Йежи Шлижински

Към най-крупните фигури на полския научен живот в края на XIX и първата четвърт на XX в. принадлежи изтъкнатият професор по история на правото от Лвовския университет, а през годините 1895—1896 негов ректор — Освалд Балцер (1858—1933).

Научните интереси на Освалд Балцер са много разностранни. Той е работил не само в областта на историята на славянското и полското право. Той е бил отличен познавач на полските и чуждестранните архиви, изключително добросъвестен издател на източници, а също така и голям почитател на литературата. Той е превеждал фрагменти от „Илиада“ на полски език, а „греховете“ на неговата младост са остроумните комедии „Грижите на младия господар“ и „Конкурентите на госпожа Евдокия“.

Голям хуманист, горещ патриот и активен обществен деец, остър непримирим полемист, той е защищавал несправедливо атакуваните и последователно се е борил за законността и истината. В това отношение може би най-характерно за Балцер е решителният му отпор, даден на немския, иначе бележит историк Момзен, когато последният е нападнал, проявявайки краен шовинизъм, във виенския в. „Neue Freie Presse“ през 1897 г. борещите се за езиково равноправие чехи.¹ Балцер е защитил не само атакуваните чехи, но и цялото славянство, а по-компетентен от автора на „Сравнителната история на славянското право“ по това време не е имало.

Освалд Балцер спечелва голяма популярност във всички славянски страни. Той става член на всички славянски академии, а също така на много полски, както и чуждестранни — български, чешки, руски и сръбски научни дружества, почетен доктор на четири университета в Полша и на Карловия университет в Прага. Той поддържа сърдечни връзки с учени и литератори от цялото славянство и особено с много чехи, които високо са го ценели след достойния отпор, който той дава на Момзен.

Сред тях са известни историци и историци на правото като Ярослав Бидло, който се занимавал между другото с проблема за пребиваването на чешките братя в Полша, Яромир Челаковски, Ярослав Гол, добре известният и в България Херменгилд Иречек, Карол Кадлец, Юзеф Мацурек, Лубор Нидерле, Бохуслав Ригер, както и поетът от школата на Ярослав Върхлицки, заслужилият полонофил и приятел на лужишките сърби Адолф Черни.

Богатото научно наследство на Балцер става предмет на много аналитични и синтетични трудове, написани в най-различни аспекти, и то не само от поляци. В тази статия ще обърнем внимание изключително на неговите връзки с българските научни среди, като при това се опираме преди всичко на кореспонденцията на основателя на Научното дружество в Лвов, съхранявана

¹ Отвореното писмо до доктор Теодор Момзен, професор от Берлинския университет, по повод на неговия апел: „An die Deutschen in Österreich“, поместен в „Neue Freie Presse“ от 31 ноември 1897 г. № 1923 (Słowo Polskie, Lwów, 1897, nr. 272 от 20 октомври 1897). Отделен отпечатък е препечатан от „Słowo Polskie“, Lwów, 1897. Освен това отвореното писмо е било преведено на немски и чешки.

във Фонда на Ръкописния отдел на библиотеката на Националния институт „Осолински“ във Вроцлав.²

Този изтъкнат полски учен и защитник на славянските права е високо ценен и в България. За това най-ясно свидетелствува фактът, че по предложение на С. С. Бобчев и Г. Данаилов на 29 юни 1924 г. Балцер е избран за член-кореспондент на БАН, за което му се съобщава с писмо от 11 юли 1924 г.³

Значително по-рано, още на 20 януари 1908 г. полският учен е избран „единодушно и с аklamация“ на събрание на Славянското дружество в София за негов почетен член. Писмо от 16 февруари 1908 г.⁴ известяващо на Балцер за това избиране, е подписано също от Бобчев, който е бил тогава председател на дружеството.

Връзки на искрена дружба свързват Балцер с този негов български колега, известен политик и публицист, историк и юрист, от 1902 г. професор по славянско и българско право в Софийския университет. Бобчев като славянофил е бил горещ привърженик и радетел на мисълта за равенство, свобода и братство на всички славяни. Освен многото трудове из неговата област той е автор и на научно-популярната брошура „Славянският свят“. В 1903 г. основава Славянското дружество в България със седалище София. Той става също така главен организатор и ръководител на Всеобщия славянски конгрес в София през 1910 г.

Бобчев е бил известна личност в Полша. Автор на може би първата обширна статия, посветена на него, е сегашният корифей на полските слависти Тадеуш Станислав Грабовски, който публикува задълбочената си студия на страниците на „Świat Słowiański“ от 1910 г.⁵ Там той дава биографията на българския учен, неговата научна, публицистична и славянофилска дейност, към която се отнася критично, упреквайки Бобчев между другото за липсата на по-тесни връзки с Полша и поляците. Работата на Грабовски е опряна върху широка база от източници.

В междувоенния период са публикувани четири обширни статии и редица бележки, засягащи творчеството на Бобчев. Малко са българските дейци, на които е посветено толкова внимание в Полша през този период.

Автор на първата статия е българинът Грозев, който я публикува в „Dziennik Poznański“ през 1921 г. със заглавие „Българският славянофил и поляците“.⁶

Във връзка със 70-годишнината на българския учен краковският славист, добър познавач предимно на чешката и словашката писменост — Ян Магера, на когото не е била чужда и българската литература,⁷ обнародва очерк, озаглавен „С. С. Бобчев“ в „Kurier Poznański“ през 1923 г.⁸ Магера определя Бобчев „като най-популярна личност в България след Вазов“, с което преувеличава неговото значение. Той привежда бегли биографични и библиографски данни за юбиляра, изтъквайки неговата дейност в областта на културното сближаване на славяните. Тук той не споменава за връзките на Бобчев с Полша.

Във връзка със 75-годишнината на българския историк на страниците на полския печат излизат няколко кратки бележки, ограничаващи се главно с положителна оценка на неговата славянофилска дейност.⁹

Пет години по-късно на Бобчев са посветени две задълбочени статии, противоречиви в своята оценка за неговата славянофилска програма. Мариан Якубец, славист, литературен историк, по-късно професор във Вроцлавския университет, в студия под заглавие „Стефан С. Боб-

² Българската кореспонденция на Балцер съм разгледал специално в статията си, озаглавена „Принос към полско-българските културни връзки в началото на XX столетие“, от „Skarbiec Kultury“, 1962, z. 14, s. 34—38.

³ Ossolineum syg 7659/II.

⁴ Ossolineum syg 7666/II.

⁵ T. S. Grabowski, Stefan Sawow Bobczew, Świat Słowiański, nr. VI, 1910, t. I, s. 294—318. От делен отпечатък, разширен и допълнен под название „S.S. Bobczew, historyk, publicysta i słowianofil bulgarski“, се е озовал в Краков, 1910.

⁶ Dziennik Poznański, 1921, nr. 141, s. 2; nr. 142, s. 2.

⁷ Той е поместил между другото в „Świat Poznański“ от 1913 г. синтетичен очерк, озаглавен „Nowa literatura bulgarska“.

⁸ Kurier Poznański 1923, nr. 113, s. 18.

⁹ Сравни между другото „Słowiańskie jubileusze“, „Hasło Łódzkie“, 1928, nr. 98, s. 8 и „Dwa słowiańskie jubileusze, Gazeta Warszawska“ 1928, nr. 104, s. 8.

чев (За 80-годишнината от рождението му)¹⁰ след кратки биографични данни прави преглед на най-важните научни работи на юбиларя. Преминавайки след това към разглеждане на неговото отношение към славянските проблеми, той констатира, че главният стремеж на Бобчев е укрепването на културните, научните, обществените и стопанските междуславянски връзки, при което успява да се освободи от романтичния Коларовски панславизъм, който в същност отдавна вече е бил анахроничен. Накрая Якубец констатира: „С нашата страна не го свързва никаква друга по-тясна връзка освен науката.“

В друг тон е издържана втората юбилейна статия, принадлежаща на перото на автор, криещ се зад инициала М.¹¹ — вероятно на Ян Магера. Той пише за близките връзки на Бобчев със заслужилите за културното полско-българско сближение Ян Гжегожевски¹² и Станислав Грабовски. Споменава, че именно Бобчев е поканил в 1910 г. полската делегация за Общославянския славистичен конгрес в София, надявайки се, че изказванията на поляците ще допринесат за намаляване на редица конфликтни положения, съществуващи в славянския свят. Работата на Бобчев в Славянското дружество М. окачествява като дейност в духа на Коларовата славянска взаимност. Той също така дава гласност на факта, че Краковското славянско дружество е връчило поздравително писмо на юбиларя.

В много критичен тон е издържана кратката информация за излизането на статията на Бобчев, озаглавена „Славянска взаимност“ в Софийски славянски календар от 1936 г.,¹³ съдържаща много остарели и неактуални възгледи.

Добре са известни връзките на Бобчев с чехите и руснаците. Изключително малко обаче се знае за неговите връзки с поляците. Тук важен източник е между другото неговата кореспонденция с Освалд Балцер, състояща се от 11 писма на Бобчев до полския учен от годините 1905–1931.¹⁴ Тя свидетелствува за живата размяна на трудове и мисли, засягащи по-специално изследванията върху славянското право в България и други актуални трудове. Тази кореспонденция свидетелствува също така и за извънредно сърдечното отношение на Бобчев към Балцер и за голямото му уважение към заслугите на полския учен в областта на славянската и световната наука. Както видяхме по-горе, именно Бобчев въвежда Балцер в Славянското дружество в София, както и в Българската академия като почетен член.

Най-интересно обаче е писмото на Бобчев до полския му колега от 20 октомври 1907 г. Още през януари същата година в столицата на България се стигнало до остри студентски възмущения, свързани с манифестация срещу княз Фердинанд Кобургски. В резултат на тези събития Софийският университет — безпрецедентен случай при такива обстоятелства — е бил затворен, а професорите на това учебно заведение са били уволнени. Българските официални кръгове се обръщат към чуждестранните учени, преди всичко от славянските страни, като им предлагат да заемат вакантните места в отделните катедри, естествено без да обясняват критичното положение на Софийския университет. Сред поканените имало и редица поляци, които, не знаейки истинското положение на нещата, изразили съгласието си да заемат предлаганите им места.

И така в гореспоменатото писмо от 20 октомври до Балцер Бобчев изразява своето учудване, че няколко полски учени са приели поканата на „българските вандали от сегашното правителство“, които са опозорили университетна на княжеството и са изхвърлили на улицата всички учени и заслужили към страната професори. Полските учени, приемайки предложението да заемат местата на своите уволнени български колеги, гладуващи и намиращи се в много затруднено материално положение, според Бобчев са направили голяма грешка. Те би трябвало според него, първо, да се запознаят с истинското състояние на нещата и едва след това да вземат решение. Всички професори от Франция, Германия, Хърватско, Швейцария и Русия дали отрицателен

¹⁰ Ruch Słowiański, 1933, nr. 7, s. 145–147.

¹¹ M. Stefan Sawow Bobczew, Głos Narodu, 1933, nr. 38, s. 4.

¹² Сравни между другото J. Reichman, „Zasługi Jana Grzegorzewskiego“, Stosunki literackie polsko-bułgarskie. Studia pod redakcją na Йежи Шлижински, 1971, s. 73–79.

¹³ Kamena 1936/37, nr. 3, s. 79.

¹⁴ Ossolineum syg 7663/II.

отговор. По-нататък Бобчев посочва имената на четиримата поляци, които се готвели да заминат за България. Сред тях фигурира името на Шелонговски. Трябва да се допусне, че се касае за известния лвовски историк Адам Шелонговски, през годините 1907—1939 професор в университета „Ян Казимеж“. Съответните фрагменти на това писмо са подчертани с молив, навярно саморъчно от Балцер.

Няма съмнение, че човек, така чувствителен към колегиалността, какъвто е Балцер, енергично се е намесил. Изглежда, че тази намеса е била резултатна. Между другото тази намеса принудила княз Фердинанд да състави нов кабинет, състоящ се от представители на демократическите партии, вместо напълно дискредитираното от нечуваната си постъпка тогавашно правителство. Университетът отново разтваря своите врати, а българските учени продължават своята в такива драматични обстоятелства прекъсната работа.

Солидарността на полските учени с българските им колеги е прекрасна страница от историята на полско-българските научни връзки.

Тази постъпка има своя еквивалент от българска страна в трудния за Полша период на хитлеристка окупация. Потресен до дъно от нечовешките преследвания на полските учени от фашистите, големият ни приятел акад. Стоян Романски, без да обръща внимание на заплашващите го репресии, връчил решителен протест на българските власти, настоявайки да бъдат освободени преследваните и арестувани полски учени. Това се помни в Полша и не е случайно, че в изданието през 1960 г. в София том, посветен на паметта на големия български славист,¹⁶ са поместени трудовете на 7 полски автори.

Освен това заслужава да се отбележи, че по време на войната в Софийския университет продължава обучението по полски език, ръководено от тогавашния асистент Петър Диневков.

Дейността на тези заслужили учени полага основата на сърдечна, плодотворна и солидна съвместна полско-българска научна работа след Втората световна война, която укрепва от година на година. Това е намерило израз между другото и в последния договор, сключен за взаимно научно сътрудничество между Института за литература при БАН и Института по славяноведение при ПАН.

¹⁶ Езиковедско-етнографски изследвания в памет на академик Стоян Романски, София, 1960.